

Špičák, Milan

Východomoravská vesnice na úsvitu socialismu : k počátkům kolektivizace vesnice na území bývalého kraje Gottwaldov

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1983, vol. 32, iss. G27, pp. [55]-85

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111237>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILAN ŠPIČÁK

VÝCHODOMORAVSKÁ VESNICE NA ŮSVITU SOCIALISMU

K počátkům kolektivizace vesnice na území bývalého kraje Gottwaldov

Motto: „... Nebude u nás socialismu
bez přechodu vesnice k socialismu...“

Klement Gottwald

Dnes již klasickou myšlenku, citovanou v záhlaví naší práce, pronesl Klement Gottwald z tribuny IX. sjezdu KSČ v květnu 1949. Předznamenala novou etapu vývoje československé vesnice – etapu socialistických přeměn vesnice – nedílnou součást socialistické přeměny československé společnosti.

V naší stati se chceme zabývat prvními kroky cesty k socialistické přeměně vesnice na území bývalého gottwaldovského kraje. Je to náš první pokus přinést obraz těchto přeměn v době první pětiletky (1949–1953) – tedy v době samotných počátků tohoto procesu. Náš pokus opíráme o pramenné studium, čerpající z dosud nám přístupných fondů. Jde především o fondy „státní“ proveniencie – fondy Státního ústředního archivu v Praze, jejichž vznik je svázán s činností ministerstva zemědělství, a fondy v archivu Jihomoravského krajského národního výboru, jejichž vznik pochází z činnosti bývalého Krajského národního výboru v Gottwaldově. Sluší se podotknout, že zatímco fondy Státního ústředního archivu k této otázce jsou již do jisté míry archivně zpracovány, v případě materiálů v archivu JmKNV v Brně jde o zcela nezpracovaný spisovenský materiál. Tím obtížnější byla naše práce. K materiálům stranické proveniencie k této otázce jsme se zatím nedostali. Neztrácejíce naději, že i to bude časem řešitelům státního výzkumného úkolu „Zemědělská politika KSČ v období socialistických přeměn čs. vesnice“, jehož součástí naše výzkumné úsilí je, umožněno, jsme si vědomi podmíněnosti našeho dosavadního stupně poznání o zkoumaném problému.

K problematice kolektivizace československé vesnice existuje dnes již rozsáhlá literatura. Její seznam a zhodnocení by jistě bylo předmětem samostatné studie – to však již učinili jiní autoři a není to ctizádostí naší práce. Také k samotnému problému kolektivizace vesnice na východní Moravě již bylo leccos napsáno. Souhrn regionální literatury k této otázce již zveřejnil J. Skutil ve Vlastivědném věstníku moravském v č. 1/1978.

My bychom považovali za nutné upozornit na publikaci Okresního archívu v Gottwaldově „Gottwaldovsko od minulosti k současnosti“, vydanou v r.1979, obsahující studie Jaroslava Wicherka „Ekonomicko-sociální struktura Gottwaldovska v době realizace Košického vládního programu“, Františka Vojty „K některým stránkám vytváření dělnicko-rolnického svazku na Gottwaldovsku v letech 1945—1955“ a Vladimíra Štroblika „Vytváření jednotných zemědělských družstev na Gottwaldovsku v letech 1949—1960“. Tyto studie sice pojednávají o této problematice v regionu okresu Gottwaldov, mají však k námi zkoumanému problému nejbliže. V naší studii jsme proto z výsledků jejich práce vycházeli, pokud jde o region bývalého zlínského, později gottwaldovského okresu.

* * *

Dosavadní stupeň rozpracovanosti problematiky kolektivizace čs. vesnice v její „obecné“, celostátní rovině nám umožňuje, abychom vstoupili hned takřkajíc „in medias res“ problému, jehož zkoumání jsme si předsevzali. Nicméně dodržující jeden z hlavních principů materialistického pojetí dějin a vědecké práce vůbec — princip „od obecného k zvláštnímu“ — musíme se alespoň v nezbytné zkratce zabývat oním pro nás „obecným“ — totiž koncepcí zemědělské politiky KSČ a socialistického státu v období přístupu k socialistickým přeměnám společnosti a vesnice, než přistoupíme k hlavnímu meritu naší pozornosti.

Mocenské a politické změny, nastalé po únorovém vítězství čs. lidu, vyústily v generální linii, formulované IX. sjezdem KSČ v květnu 1949, která orientuje naši společnost na socialistickou výstavbu. Linie sjezdu vycházela z kontinuity s celou dosavadní politikou strany, jež, přihlížejíc k historickým, kulturním, ekonomickým, politickým a jiným zvláštnostem Československa, důsledně vždy respektovala obecně platné leninské principy výstavby socialismu, berouc přitom v úvahu nový poměr sil ve světě po druhé světové válce. KSČ brala v úvahu tyto zvláštnosti, opírala se však o zkušenosti sovětských komunistů ze socialistické výstavby SSSR. Chápala, že jde o zvláštnosti v obecném procesu přechodu řady dalších zemí k socialistickým přeměnám, že se tedy tyto zvláštnosti týkají jen toho, co v socialistické výstavbě není hlavní, zejména pak forem socializačního procesu.

Z těchto pozic KSČ přistupovala i k otázce socialistické přeměny vesnice. Chápala, že nelze vedle sebe rozvíjet znárodněný velkoprůmysl a zůstávající zemědělskou malovýrobu, byť již v důsledku předúnorové fáze demokratické pozemkové reformy byla zbavena kapitalistické konkurence. Z této nové situace přirozeně vyplynula nutnost přechodu od demokratické fáze zemědělské politiky k politice socialistické kolektivizace. Nutnost rozvoje čs. zemědělství v socialistickou velkovýrobu ostatně naléhavě diktovala potřeba zajištění výživy národa. Vždyť existující zemědělská malovýroba jen stěží pokrývala z války přetrvávající přidělový systém potravin, přičemž nákup potravin, zejména obilí, v zahraničí byl v důsledku studené války prakticky nemožný.

Při řešení forem přechodu čs. vesnice k socialismu KSČ vycházela z Leninova družstevního plánu, který velice tvořivě rozpracovala na čs. pod-

mínky s přihlédnutím ke komplikujícím se podmínkám mezinárodním (zostřování nebezpečí války). Výrazem tvůrčího — a nutno říci šťastného přístupu Gottwaldova vedení strany k hledání forem přechodu vesnice — je forma jednotného zemědělského družstva, jak ji formuluje zákon o jednotných zemědělských družstvech z února 1949. Navázal na dobré zkušenosti a tradice vesnického obyvatelstva s rozsáhlým družstevním hnutím, demokratizoval je a dal mu socialistický obsah. Byla tak nalezena nosná, masám venkovského obyvatelstva srozumitelná a přijatelná forma přechodu od zemědělské malovýroby k socialistické velkovýrobě. Generální linie IX. sjezdu, která již mohla navázat na zákon o JZD, se proto mohla stát východiskem zemědělské politiky socialistického státu na dlouhá léta, i když tím proces tvorby generální linie socialistických přeměn vesnice zdaleka nebyl ukončen.

Nešlo ovšem pouze o teoretické otázky. Součástí předsjezdových příprav před IX. sjezdem bylo započetí realizace této zemědělské politiky strany — na jaře 1949 byla jako dar nadcházejícímu IX. sjezdu strany založena prvá JZD. Vznikala na osídlené půdě v pohraničí, ale brzy i ve vnitrozemí. Prvá družstva však vznikala mnohdy ještě bez aktivní účasti pracujícího rolníka. Jeho politický konzervatismus, staletá tradice, silně vypjatý vztah k půdě, individualistická mentalita, ale i jeho ovlivňování protisocialistickými silami, kulaky, klerikalismem i antikomunistickou propagandou — to vše mu zpočátku bránilo učinit onen historický krok — přejít od individuálního, mnohdy i zaostalého a neobyčejně pracného hospodaření ke vstupu do družstva. Proto jsme leckde svědky toho, že prvá družstva vznikala v blízkosti průmyslových center, za pomoci dělníků z průmyslových závodů a prvními průkopníky zemědělských družstev jsou v nejednom případě příslušníci nezemědělských vrstev venkovského obyvatelstva. V situaci, kdy drobný a zvláště střední rolník — tato ústřední postava čs. vesnice po předúnorových etapách pozemkové reformy — váhal, vyčkával a taktizoval, rozhodla se KSČ vést ho do zemědělského družstva postupně. Tak, aby na vlastních zkušenostech poznával přednosti společného hospodaření, zvykal si na ně a pak se pro ně dobrovolně rozhodl. Tento uvážlivý, střídavý a reálný přístup strany k socializaci vesnice v sobě skrýval obrovské revoluční perspektivy, jejichž ovoce dnes naše společnost sklízí. Avšak v době, „kdy se věci dály“, narážely na ideový, politický a nejednou i fyzický odpor a teror ze strany třídního nepřítele, jenž neváhal sáhnout k jakémukoli činu, jen aby rolníka odradil od jeho historickým vývojem nezbytného rozhodnutí.

Úvodní etapa tohoto procesu probíhá v naší zemi zhruba v době první pětiletky, v letech 1949–1953. Makrostruktura tohoto procesu je již zmapována v řadě historických prací. Naše studie chce být příspěvkem k poznání jeho mikrostruktury na případu regionu bývalého kraje Gottwaldov. Neboť tak zní náš výzkumný úkol.

Východiskem našeho zkoumání socialistických přeměn vesnice v bývalém kraji Gottwaldov¹ je stav vesnice v tomto regionu před započetením procesu kolektivizace vesnice.

¹ Máme zde na mysli bývalý administrativní kraj Gottwaldov podle správního rozdělení ČSR z 1. 2. 1949. V tomto smyslu je v celé naší práci pojednáváno o regionu, který nazýváme „bývalý kraj Gottwaldov“.

Pokud jde o sám region bývalého kraje Gottwaldov, byl tento v roce 1949, kdy bylo dosavadní „zemské zřízení“ nahrazeno zřízením krajským, rozdělen do 11 správních okresů: Gottwaldov, Hodonín, Holešov, Kroměříž, Kyjov, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Veselí nad Moravou a Vsetín. Již prostý výčet těchto okresů tedy ukazuje, že zde máme co dělat s krajem, v němž jsou zastoupeny jak úrodné oblasti zemědělských okresů (Hodonín, Kroměříž, Kyjov, Uherské Hradiště, Veselí nad Moravou) tak i okresy podhorské, ba i horské (Gottwaldov, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Vsetín). Je to dáno tím, že Gottwaldovský kraj se rozprostíral na styku úrodné Hané a kopcovitého terénu Valašských hor na moravsko-slovenském pomezí. Vysloveně agrární oblasti se zde tedy stýkají s průmyslovou aglomerací samotného Gottwaldova s již tehdy značně rozvinutým obuvnickým, kožařským a gumárenským průmyslem. Na skladbu ekonomiky tohoto regionu dobře napovídají údaje o skladbě obyvatelstva v jednotlivých okresech (stav na počátku r. 1949):

Okres	Počet obyvatel	Z nich činných v zemědělství = %	
GOTTWALDOV	107 448	5 126	4,70
HODONÍN	43 633	4 194	9,61
HOLEŠOV	41 277	3 985	9,65
KROMĚŘÍŽ	57 917	6 227	10,75
KYJOV	48 876	5 220	10,68
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	45 700	3 349	7,33
UHERSKÝ BROD	50 348	5 635	11,19
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	30 396	4 102	13,49
VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ	48 029	4 109	8,56
VESELÍ NAD MORAVOU	50 368	6 089	12,08
VSETÍN	46 703	4 019	8,61
KRAJ GOTTWALDOV		52 055	9,12

Mnohé nám také napoví údaje o rozloze zemědělské půdy v kraji a v jednotlivých okresech:

Okres	Rozloha zemědělské půdy	
	ha	a
GOTTWALDOV	48 968	91
HODONÍN	29 517	70
HOLEŠOV	36 033	20
KROMĚŘÍŽ	33 301	10
KYJOV	38 332	80
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	41 216	71
UHERSKÝ BROD	35 285	50
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	39 903	60
VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ	45 963	53
VESELÍ NAD MORAVOU	47 561	35
VSETÍN	54 735	32
KRAJ GOTTWALDOV	466 124	58

Toto jsou tedy strohé základní údaje o rozloze zemědělské půdy a počtech obyvatel, pracujících bezprostředně v zemědělství. Tyto údaje nám však ještě nic neříkají o tom, jaké bylo třídní a sociální rozvrstvení tohoto zemědělského obyvatelstva. To nám umožní bližší analýza velikostních skupin zemědělských závodů v jednotlivých obcích a okresech bývalého kraje Gottwaldov na počátku r. 1949. Ta nám totiž ukáže nejen na rozdílnost a nerovnoměrnost držby půdy, jak se vyvinula po stoletém období kapitalismu na moravské vesnici, ale i na hlubokou třídní a sociální diferenciaci vesnice, tak typickou pro kapitalistický společenský systém.

Celková rozloha 466 124 ha 58 a zemědělské půdy v zkoumaném regionu kraje byla rozdělena mezi 107 559 zemědělských závodů. Při rovnoměrném rozdělení této zemědělské půdy mezi uvedený počet zemědělských závodů by — teoreticky vzato — průměrná rozloha jednoho zemědělského závodu v kraji představovala 43,3 ha zemědělské půdy. Skutečnost však byla zcela jiná. Markantně nám ji ukazuje tabulka I.

Podle této tabulky rozdělení velikostních skupin zemědělských závodů v Gottwaldovském kraji na počátku r. 1949 bylo rozdělení půdy krajně nerovnoměrné. Zatímco 24 622 nejmenších zemědělských závodů s rozlohou půdy do 0,5 ha vlastnilo celkem 7370 ha, 04 a zemědělské půdy (tzn. že na jeden zemědělský závod v této druhé nejpočetnější skupině vlastníků půdy připadalo průměrně pouze 29 arů půdy), pak naproti tomu 431 největších zemědělských závodů v kraji o rozloze 50 ha a více vlastnilo úhrnem 147 548 ha 70 arů (tzn. že na jeden zemědělský závod v této velikostní skupině připadalo průměrně 342 ha 34 arů půdy!). Tento křiklavý nepoměr v držbě půdy mezi vesnickou chudinou na jedné a velkostatkářem na druhé straně vynikne ještě více v některých konkrétních případech vesnic ve zkoumaném kraji. Tak např. v obci Držková v okr. Gottwaldov 27 drobných rolníků drželo 8,41 ha půdy, naproti tomu 1 velkostatkář měl 1663 ha 10 arů půdy. Nebo v obci Halenkovice v okr. Gottwaldov 104 rolníci mají 31,02 ha a 1 velkostatek 1106 ha nebo v obci

CHVALČOV, okr. Holešov	73 rolníků má 10,29 ha a 1 velkostat. 1018 ha
RAJNOCHOVICE, okr. Holešov	35 rolníků má 10,67 ha a 1 velkostat. 6728 ha
OSVĚTIMANY, okr. Kyjov	57 rolníků má 10,35 ha a 1 velkostat. 1338 ha
BUCHLOVICE, okr. Uh. Hradiště	86 rolníků má 26,43 ha a 1 velkostat. 9979 ha
ROŽNOV p. R., okr. Val. Meziříčí	82 rolníků má 27,24 ha a 3 velkostat. 7847 ha
ZUBŘÍ, okr. Val. Meziříčí	193 rolníků má 55,18 ha a 1 velkostat. 1155 ha
STRÁŽNICE, okr. Veselí	251 rolníků má 70,14 ha a 3 velkostat. 9622 ha
VELKÉ KARLOVICE, okr. Vsetín	58 rolníků má 17,09 ha a 5 velkostat. 7061 ha

abychom uvedli jen ty nejmarkantnější případy.

Tabulka nám také umožňuje odhalit třídní složení vesnice v kraji, jak se vyvinulo koncem 40. let. Ukazuje se, že z celkového počtu 107 553 zemědělských závodů připadá 87 896 usedlostí na zemědělské závody o rozloze do 5 ha, tj. na usedlosti vesnické chudiny a malorolníka, tj. 81,72 %. Usedlosti středního rolníka (o rozloze 5—20 ha) v celkovém počtu 18 638 usedlostí představují 17,32 %, usedlosti vesnického boháče (20—50 ha) o celkovém počtu 594 představují 0,55 % a konečně statkářské a velkostatkářské závody o celkovém počtu 431 závodu představují 0,4 % celkového počtu zemědělských závodů v kraji. Ovšem těchto 1025 kulackých

Tab. I. Velikostní skupiny závodů v okresech býv. kraje Gottwaldov podle výměry zemědělské půdy
(stav na počátku r. 1949)

Okres	do 0,5 ha		Počet záv.	0,51-1 ha		Počet záv.	1,01-2 ha		Počet záv.	2,01-5 ha		Počet závodů	5,01-10 ha		Počet závodů
	ha	a		ha	a		ha	a		ha	a		ha	a	
GOTTWALDOV	740	73	2 698	1 261	33	1 742	2 607	17	1 804	9 882	52	2 885	01	10 445	1 483
HODONÍN	584	96	1 942	1 164	99	1 497	2 031	96	1 376	7 066	66	2 113	24	4 444	652
HOLEŠOV	750	18	1 685	738	13	1 001	1 545	24	1 033	6 516	94	1 947	22	6 819	969
KROMĚŘÍZ	689	76	2 453	1 187	63	1 595	2 104	00	1 408	8 808	55	2 585	93	8 921	1 276
KYJOV	793	94	2 476	1 840	21	2 435	3 254	32	2 202	10 171	50	2 885	82	7 748	1 206
UH. HRADIŠTĚ	1 281	46	4 246	2 557	15	3 365	3 986	54	2 747	10 550	73	3 220	28	7 075	1 123
UH. BROD	508	58	1 754	1 198	96	1 570	2 914	88	1 952	10 998	34	3 375	88	11 301	1 620
VAL. KLOBOUKY	272	41	904	447	00	809	1 107	35	726	4 783	90	1 402	00	10 570	1 469
VAL. MEZIRÍČÍ	490	18	1 733	832	41	1 112	2 280	80	1 503	7 573	84	2 274	90	7 631	1 095
VESELÍ N. MOR.	887	03	3 254	1 605	08	2 155	3 053	14	2 080	12 159	12	3 587	93	10 384	1 548
VSETÍN	370	83	1 477	574	84	777	1 342	05	907	4 802	87	1 414	52	9 843	1 373
KRAJ GOTTWALDOV	7 370	04	24 622	13 407	71	17 858	28 207	25	17 738	93 324	97	27 678	73	95 186	13 809

Okres	10,01-20 ha		Počet závodů	20,01-50 ha		Počet závodů	50 ha, a více		Počet závodů	Celkem		Počet závodů
	ha	a		ha	a		ha	a		ha	a	
GOTTWALDOV	6 730	47	490	1 983	64	80	12 764	02	65	48 968	91	11 268
HODONÍN	1 925	31	152	322	14	12	11 977	10	21	29 517	70	7 700
HOLEŠOV	7 427	48	568	814	69	28	11 011	70	25	36 033	20	7 246
KROMĚŘÍZ	7 821	37	567	1 661	82	60	2 122	94	20	33 301	10	9 957
KYJOV	3 090	89	238	925	58	28	10 518	80	27	38 332	80	11 918
UH. HRADIŠTĚ	1 015	73	84	619	07	19	14 668	03	22	41 216	71	14 788
UH. BROD	5 776	24	440	1 633	01	47	18 079	43	57	35 285	50	10 705
VAL. KLOBOUKY	9 485	59	704	1 479	15	42	12 306	57	55	39 903	60	5 926
VAL. MEZIRÍČÍ	7 145	81	529	3 961	42	123	15 909	68	48	45 983	53	8 420
VESELÍ N. MOR.	2 232	36	176	513	66	14	16 758	41	41	47 561	35	12 916
VSETÍN	11 874	59	881	4 645	96	164	21 431	82	50	54 736	32	7 022
KRAJ GOTTWALDOV	64 518	84	4 829	18 580	34	594	147 548	70	431	466 124	58	107 539

(Podle „Ministerstvo zemědělství, VIII, Kartotéky a evidence JZD 1949-1951, inv. č. 429-439, krabice 49 a 50“, Státní ústřední archiv Praha.)

a velkostatkářských závodů, což je 0,95 % všech závodů, vlastnilo celkem 166 109,04 ha, což je plných 35,63 % zemědělské půdy v kraji.²

Tyto údaje vypovídají konkrétně a markantně o vysokém stupni pauperizace vesnického obyvatelstva na jedné straně a o vysokém stupni akumulace zemědělského kapitálu na straně druhé. Tak tedy vypadala konkrétně naše vesnice na konci 40. let v předvečer socialistických přeměn. Jak daleko má tento obraz o třídním rozdělení vesnice k agrárníky v předmnichovské republice hlásanému heslu „Venkov jedna rodina“! A to již přirozeně po květnu 1945 proběhnuvší pozemková reforma vnesla do třídního složení vesnice značné korekce. Ale i tak zůstaly třídní protiklady na moravské vesnici stále ještě hluboké.

Zkoumáme-li stav vesnice v bývalém Gottwaldovském kraji v předvečer socialistických přeměn, musí nás přirozeně rovněž zajímat celkový stav vybavenosti zemědělskými stroji a potahy a také stav hospodářských zvířat, neboť ony ukazují na celkový stupeň rozvoje zemědělství, dosažený na konci éry soukromého hospodaření.

Tab. II. Vybavenost zemědělských závodů stroji v býv. kraji Gottwaldov (stav na počátku r. 1949)

(Podle „Ministerstvo zemědělství, VIII, Kartotéky a evidence JZD 1949—1951, inv. č. 429—439, krabice 49 a 50“, Státní ústřední archiv Praha.)

Okres	Žací stroje		Samovazače	Mlátičky
	travní	obilní		
GOTTWALDOV	824	188	479	19
HODONÍN	399	191	354	44
HOLEŠOV	1 069	256	344	60
KROMĚŘÍŽ	1 251	419	392	137
KYJOV	632	180	463	55
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	599	74	374	13
UHERSKÝ BROD	473	102	278	10
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	312	89	252	10
VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ	579	24	439	13
VESELÍ NAD MORAVOU	688	79	190	10
VSETÍN	235	13	233	7
KRAJ GOTTWALDOV	7 061	1 615	3 798	378

Údaje, které máme k dispozici (viz tabulka II) nám ukazují, že pokud jde o strojní vybavení, byla naše vesnice vybavena pouze lehkými a středními zemědělskými stroji. Těžké stroje (kombajny obilní, příp. řepné) prakticky neexistovaly. Nejběžnějším pomocníkem zemědělce je v tomto období žací stroj na trávu. V kraji jich na počátku r. 1949 bylo celkem 7061 kusů, což představuje 54,9 % ze všech v té době v zemědělských závodech nalézajících se zemědělských strojů. Druhým nejběžnějším strojem v zemědělství používaným byly mlátičky (motorové, částečně ještě i parní), které s počtem 3798 představovaly 29,5 % strojního parku v zemědělství.

² Všechny dosud uváděné údaje jsou použity z fondu „Ministerstvo zemědělství — VIII, Kartotéky a evidence JZD 1949—1951“, inv. č. 429—439, karton 49 a 50, Státní ústřední archiv Praha.

Zbytek strojů představovaly počátkem r. 1949 žací stroje obilní v počtu 1615 kusů (12,5 % všech strojů) a samovazače (378 kusů = 2,9 %). Veškeré strojní vybavení zemědělských závodů v bývalém kraji Gottwaldov na počátku r. 1949 lze vyčíslit cifrou 12 852 strojů. Více než polovina z nich však jsou travní žací stroje, což tedy znamená, že nejtěžší zemědělské práce (orání, sklizeň obilnin, okopanin) se stále prováděly převážně ručně. Uvážíme-li, že 107 559 zemědělských závodů v kraji je vybaveno úhrnem pouze 12 852 stroji, je nabíledni, kde asi tyto stroje byly – v usedlostech vesnického boháče a na velkostatku, které, jak jsme již shora ukázali, představují necelé 1 % všech závodů. Přesné údaje o tom sice nejsou k dispozici, přesto se však asi nebudeme mýlit, jestliže řekneme, že „zbyvajících“ 99 % zemědělců v kraji, majitelů drobných a středních zemědělských závodů – tedy drobní a střední rolníci – byli odkázáni buď na těžkou ruční práci, nebo byli vystaveni vykořisťování ze strany kulaků a statkářů za zapůjčení zemědělských strojů. Tyto skutečnosti nám pomáhají lépe pochopit, proč jedním z prvních kroků v přípravě socialistických přeměn vesnice bylo opatření lidově demokratického státu, kterým byly z rukou vesnických boháčů nuceně vykoupeny těžší zemědělské stroje.

Tab. III. Vybavenost zemědělských závodů nákladními auty a traktory v býv. kraji Gottwaldov (stav na počátku r. 1949)

(Podle „Ministerstvo zemědělství, VIII, Kartotéky a evidence JZD 1949–1951, inv. č. 429–439, krabice 49 a 50“, Státní ústřední archiv Praha.)

Okres	Nákladní auta	Traktory
GOTTWALDOV	1	42
HODONÍN	3	23
HOLEŠOV	0	62
KROMĚŘÍŽ	14	151
KYJOV	4	37
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	10	41
UHERSKÝ BROD	2	42
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	1	24
VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ	1	23
VESELÍ NAD MORAVOU	2	55
VSETÍN	0	5
KRAJ GOTTWALDOV	38	505

Pokud jde o vybavení vesnice potahy a dopravními prostředky, pak zde byla situace neradostná (viz tabulka III). V celém Gottwaldovském kraji bylo na počátku r. 1949 v zemědělských závodech pouze 38 nákladních aut a 505 traktorů. Ty byly opravdu jen v těch největších závodech, prakticky jen na statcích a velkostatech. Za této situace nejběžnější silou potahu byla koňská síla. Svědčí o tom počet 23 049 koní v kraji. Poněvadž však touto koňskou silou disponovali většinou rovněž pouze velcí sedláci a vesničtí boháči, byla drtivá většina drobných a středních rolníků odkázána buď na pronájem potahů – což byl další nástroj jejich vykořisťování ze strany velkých sedláků – nebo používali k potahu hovězího dobytka („orání mlékem“). Že tomu tak skutečně bylo, o tom svědčí skutečnost, že na 107 559 zemědělských podniků v Gottwaldovském kraji připadalo

Tab. IV. Stav hospodářského zvířectva v býv. kraji Gottwaldov
(stav na počátku r. 1949)

(Podle „Ministerstvo zemědělství, VIII, Kartotéky a evidence JZD 1949—1951, inv. č. 429—439, krabice 49 a 50“, Státní ústřední archiv Praha.)

Okres	Koně	Skot	Prasata	Krávy
GOTTWALDOV	2 497	17 463	18 327	9 398
HODONÍN	1 868	9 072	18 865	4 631
HOLEŠOV	2 762	16 588	17 387	8 679
KROMĚŘÍŽ	3 209	19 871	20 676	10 619
KYJOV	2 438	13 610	22 985	6 646
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	1 606	9 561	13 202	5 272
UHERSKÝ BROD	2 501	18 268	18 209	10 183
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	1 254	12 773	10 849	7 532
VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ	1 586	16 689	10 869	8 527
VESELÍ NAD MORAVOU	2 384	16 243	15 798	8 201
VSETÍN	944	13 536	8 291	8 353
KRAJ GOTTWALDOV	23 049	163 674	175 462	88 041

23 049 koní, což znamená, že při rovnoměrném využití by připadal jeden kůň na 4,6 zemědělských závodů. Tak tomu ovšem nebylo — koně byli koncentrováni ve větších počtech na velkých zemědělských závodech, a proto rozhodující část drobných a malých závodů byla přirozeně bez koňského potahu.

K dokreslení celkové vybavenosti a vůbec stupně rozvoje zemědělství v bývalém kraji Gottwaldov patří také údaje o stavech hospodářského zvířectva. Základní údaje nám poskytuje tabulka IV. Z nich se podává, že v zemědělských závodech kraje bylo počátkem r. 1949 vedle již uvedených 23 049 koní celkem 163 674 kusů skotu, 175 462 prasat a 88 041 krav.³ O tom, že i hospodářské zvířectvo bylo rozděleno nerovnoměrně — větší počty ve velkých závodech a malé počty, mnohdy jedinci, v drobných a malých závodech, nelze vůbec pochybovat. Kravička, jedno až dvě prasátka — to byla zřejmě nejběžnější vybavenost zemědělských závodů do 5 ha rozlohy půdy. Větší stáda skotu, zástavy většího počtu prasat a krav byly přirozenou součástí větších a velkých usedlostí. To netřeba zdůrazňovat, takový stav byl v čs. zemědělství běžný. O užitkovosti a zdravotním stavu hospodářského zvířectva nemáme k dispozici konkrétní údaje, z celostátních ukazatelů však víme, že nebyly dobré a jinak tomu zřejmě nebylo ani v sledovaném regionu. Zvláště vysoké procento tuberkulózního skotu a krav — neblahé dědictví úpadků stáda v době války — bylo běžným zjevem.

Při našem rozboru stavu vesnice v bývalém kraji Gottwaldov před započítáním procesu kolektivizace nemůže zůstat přirozeně stranou naší pozornosti otázka nadmíru důležitá — totiž celková politická situace na vesnici, její připravenost, schopnost či nepřipravenost akceptovat socialistické přeměny.

Tuto závažnou otázku nelze vyjádřit exaktně, a proto na ni musíme usuzovat na základě nepřímých ukazatelů, které máme k dispozici.

³ Tamtéž.

Existence 87 896 zemědělských závodů o rozloze do 5 ha na území zkoumaného regionu v r. 1949 ukazuje na poměrně početnou složku vesnické chudiny, kterou by bylo možno počítat jako nejbližšího spojence dělnické třídy, základ budování dělnicko-rolnického svazku — sociální základny socialistických přeměn společnosti a tedy i vesnice. Naopak značná ekonomická váha vesnických bohatců a statkářů, kteří vlastnili 35,63 % zemědělské půdy v kraji, naznačovala, že jí tyto reakční síly využívají k udržení svého ekonomického a tedy i politického vlivu na valašskou a slováckou vesnici.

Poměr sil pokroku a reakce na vesnici v Gottwaldovském kraji byl ovlivněn některými faktory ekonomickosociálního charakteru, které do jisté míry tento poměr sil modifikovaly. Mezi takové faktory je třeba uvést např. odchod značného počtu obyvatel valašské a slovácké vesnice za půdou do pohraničí v souvislosti s odsunem německých fašistů z Československa po květnu 1945. Desetitisíce lidí odešly do pohraničí, aby naplnily nesmírně významný požadavek národně demokratické revoluce — obsazení půdy po odsunutých německých fašistech. Z území pozdějšího kraje Gottwaldov v době od 1. května 1945 do 22. května 1947, kdy byla celá osídlovací akce v podstatě dokončena, odešlo do německého pohraničí z okresu

Gottwaldov	11 800 osídlenců, což je ze 100 obyvatel v r. 1930	15,1 %
Hodonín	3 400 osídlenců,	7,7 %
Holešov	6 700 osídlenců,	15,4 %
Kroměříž	9 300 osídlenců,	14,2 %
Kyjov	6 400 osídlenců,	12,4 %
Uherské Hradiště	6 700 osídlenců,	11,1 %
Uherský Brod	9 200 osídlenců,	18,2 %
Valašské Klobouky	4 100 osídlenců,	12,5 %
Valašské Meziříčí	11 300 osídlenců,	22,0 %
Veselí n. Mor.	6 600 osídlenců,	12,6 %
Vsetín	11 300 osídlenců,	25,9 % (!)

takže z území celého pozdějšího kraje Gottwaldov odešlo celkem do pohraničí 86 900 osídlenců, což je 15,19 % počtu obyvatel v r. 1930 v tomto regionu.⁴

Odchod těchto desetitisíců lidí — převážně venkovských — do pohraničí přinesl významné politické změny nejen v samotném pohraničí, kde představoval jednoznačně pozitivní politický jev, ale měl své závažné celospolečenské důsledky v položení pevných základů dělnicko-rolnického svazku — hraničáři si dobře uvědomovali, že novou půdu a nové domovy dostali od lidově demokratického státu. Proto drtivá většina těch, kdo odešli na výzvu revoluční vlády do pohraničí, podporovala politiku lidově demokratického státu a KSČ. To se ostatně projevilo velmi markantně v prvních poválečných volbách do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1946, kdy ve většině pohraničních okresů v Čechách a na Moravě získala většinu právě kandidátka KSČ, což významně napomohlo celostátnímu vítězství KSČ.⁵

⁴ Zprávy Státního úřadu statistického, 1953 (osídlování pohraničí).

⁵ Blíže o tom viz Spicák, M.: Protílídová zemědělská politika protikomunistických stran na Moravě před únorem 1948. Acta Universitatis Brunensis — Iuridica 1981, Brno.

Ve vnitrozemí — a konkrétně v kraji Gottwaldov — však odchod osídlen-
ců přinesl i některé negativní důsledky: odchod značně politicky radikál-
ních příslušníků vesnické chudiny a drobných rolníků oslabil revoluční
síly v kraji. To bylo nesporně jednou z příčin výsledků voleb do ÚNS
v tomto regionu, kde jako vítěz s poměrně značným přestihem před KSC
vyšla Čs. strana lidová. Jestliže v zemi Moravsko-slezské lze výsledky
voleb shrnout tabulkou

1. KSC	34,46 %	odevzdaných hlasů
2. ČSL	27,56 %	odevzdaných hlasů
3. Národní socialisté	20,80 %	odevzdaných hlasů
4. Sociální demokracie	15,59 %	odevzdaných hlasů ⁶

pak ve volebním kraji Zlín bylo dosaženo těchto výsledků:

1. ČSL	101 517 hlasů = 36,48 %
2. KSC	86 266 hlasů = 31,00 %
3. Národní socialisté	50 726 hlasů = 18,22 %
4. Sociální demokracie	39 761 hlasů = 14,28 % ⁷

Bližší analýza volebních výsledků v r. 1946 v regionu ukazuje tyto
údaje:⁸

Okres	1		2		3		4	
	Počet hlasů	%	Počet hlasů	%	Počet hlasů	%	Počet hlasů	%
ZLÍN	KSC 20 761	36,06	NS 14 533	25,28	ČSL 13 156	22,85	SD 9 088	15,78
KROMĚŘÍŽ	ČSL 13 287	32,10	KSC 13 023	31,46	NS 8 751	21,14	SD 6 327	15,28
UH. BROD	ČSL 23 741	48,38	KSC 10 580	21,56	SD 7 560	15,40	NS 7 182	14,63
KYJOV	ČSL 13 625	39,13	KSC 9 662	27,75	NS 6 126	17,59	SD 5 400	15,51
HODONÍN	ČSL 24 737	36,80	KSC 21 802	32,44	NS 12 623	18,78	SD 8 034	11,95
UH. HRADIŠTĚ	ČSL 26 345	37,49	KSC 23 715	33,74	SD 10 128	14,41	NS 10 080	14,34
VSETÍN	KSC 9 516	34,34	ČSL 7 117	25,68	SD 6 019	21,72	NS 5 058	18,25
VAL. MEZIRÍČÍ	ČSL 10 968	35,08	KSC 8 615	27,55	SD 6 104	19,52	NS 5 578	17,84

Znamená to tedy, že až na okres Zlín a Vsetín, kde zvítězila komunistická
kandidátka, byla v ostatních volebních okresech tehdejšího volebního kraje
Zlín (který se přibližně kryl s pozdějším administrativním krajem Gottwal-
dov) vítězná Čs. strana lidová. Komunistická kandidátka tedy zvítězila
v okresech Zlín a Vsetín, tj. v okresech se silnou průmyslovou aglomerací

⁶ Rovnost 28. 6. 1946.

⁷ Tamtéž.

⁸ Rovnost 27. 5. 1946.

(Bařovy závody a Zbrojovka) a s větším počtem dělníků. V ostatních, v té době převážně zemědělských okresech, zvítězili lidovci.

Zkoumáme-li příčiny vítězství Čs. strany lidové v těchto okresech v roce 1946, zjišťujeme-li, proč vesnická chudina — přirozený společenec dělnické třídy — se ještě postavila na stranu reakčních sil, bojujících proti uskutečnění demokratické pozemkové reformy, formulované Kořickým vládním programem a uskutečňované komunisty vedeným ministerstvem zemědělství, pak nelze v regionu nevidět tradiční a silný vliv vysoké religiozity na Valašsku a Moravském Slovácku, jež koneckonců přežívá i do dnešní doby. V gottwaldovském kraji bylo kolem 80 % obyvatelstva,⁹ aktivně se hlásícího k římsko-katolické církvi. To těsně souvisí s politickým postavením a vlivem Čs. strany lidové v této oblasti, neboť ta byla těsně spojena s katolickou církví a s politickým klerikalismem. Výsledky voleb do ÚNS v r. 1946 na Valašsku a Moravském Slovácku byly nesporně také projevem tohoto stavu.

Ani po porážce reakčních sil v Československu v únoru 1948 se na poměru politických sil na území pozdějšího kraje Gottwaldov příliš nezměnilo — ba spíše naopak. O tom svědčí výsledky voleb do Národního shromáždění v květnu 1948, v nichž bylo právě ve volebním kraji Zlín odevzdáno největší a tedy přímo rekordní procento tzv. „bílých“ a neplatných hlasů v celém Československu. Jestliže v celostátním měřítku bylo v těchto prvních volbách po Vítězném únoru odevzdáno 13,4 % bílých a neplatných hlasů, tj. hlasů proti jednotné kandidátce Národní fronty, pak v XVII. volebním kraji Zlín (jenž se v podstatě kryl z pozdějším krajem Gottwaldov) to bylo 57,9 %!

Toto neobyčejně vysoké procento hlasů proti politice KSČ a Národní fronty, proti socialistické orientaci Československa, nastoupené po únoru 1948, ukazuje zajímavé skutečnosti, z nichž lze usuzovat na politickou situaci v regionu — a tedy i na vesnici, jež nás zajímá: sečteme-li totiž hlasy bývalé Čs. strany lidové a Čs. strany národně socialistické, které tyto reakční protikomunistické strany získaly na Zlínsku ve volbách do ÚNS v roce 1946, pak dostaneme údaj 54,7 %. Porovnáme-li pak tento údaj s procentem bílých a neplatných hlasovacích lístků v tomtéž volebním kraji ve volbách do Národního shromáždění v květnu 1948 (tedy o dva roky později, poté, kdy již proběhly zásadní politické změny v československé společnosti v únoru 1948 a po něm), tzn. 57,9 %, pak zjistíme, že ve volbách v r. 1948 se proti kandidátce Národní fronty, tedy proti politickým výsledkům Února vyjádřilo ještě o 3,2 % voličů více než ve volbách v r. 1946 odevzdali voliči zmíněných dvou reakčních stran dohromady. Předpokládáme-li, že by všichni bývalí lidovci a národní socialisté po Únoru v květnu 1948 volili „bílé lístky“, pak se k nim ve volebním kraji Zlín muselo ještě přidat další 3,2 % voličů z jiných předúnorových politických stran či bezpartijních. Že to asi nebyli komunisté, je nabitelné. A že se na tomto nedobřím výsledku voleb v r. 1948 značnou měrou podílelo vesnické obyvatelstvo, si lze domyslet. Vždyť právě značná část ves-

⁹ Máme k dispozici vzorek religiozity v bývalém okrese Zlín. Zde se k římsko-katolické církvi hlásilo 890,0 promile obyvatelstva, zatímco k evangelické pouze 79,7 promile, k církvi československé 13,2 promile a bez vyznání bylo 13,0 promile obyvatel (Čs. statistika, sv. 98, řada VI, sešit 7).

nického obyvatelstva byla po staletí nejen pod ideovým a politickým vlivem katolicismu a kleřikalismu, ale na Valašsku např. byla i pod ekonomickým vlivem katolické církve — stačí pouze připomenout, že značná část valašského území kolem tzv. Hostýnských Beskyd patřila velkostatku olomouckého arcibiskupství, které drželo ekonomicky „na uzdě“ značnou část venkovské chudiny, zemědělských a lesních dělníků, jimž poskytovalo obživu. A že za to vyžadovalo i politickou „poslušnost“, o tom není pochyb. (Např. jen v katastru obce Rajnochovice v bývalém soudním okrese Bystřice pod Hostýnem mělo olomoucké arcibiskupství velkostatek o rozloze 6728 ha zemědělské půdy.)

Z uvedeného lze vyvodit, že politická situace v Gottwaldovském kraji všeobecně a na valašské a slovácké vesnici zvláště nebyla v globálu příznivá pro nástup k socialistickým přeměnám vesnice. Proto počátky tohoto historického procesu, kterému se ovšem nemohla vyhnout ani vesnice Valašska a Moravského Slovácka, byly jistě nesnadné. Politický vliv katolicismu a reakce vůbec zde přetrvával a představoval značný politický problém, s nímž se revoluční síly Valašska a Moravského Slovácka musely vyrovnávat.

Za této konkrétní politické situace v gottwaldovském regionu snad více než kde jinde vystupovala do popředí nutnost vytváření a upevňování dělnicko-rolnického svazku. Pouze dělnická třída, revoluční dělníci Zlína, Napajedel, Otrokovic, Vsetína mohli podat pomocnou ruku pracujícímu rolníku Valašska a Slovácka, který nepodleh tlaku reakce a i na tomto kuse moravsko-slovenského pomezí chápal nutnost a toužil po příchodu nových časů.

Pozice revolučních sil ostatně nebyly v tomto koutu naší země bezvýznamné. Volební výsledky z voleb do ÚNS v r. 1946 ukazují, že KSČ sice zvítězila pouze ve dvou volebních okresech volebního kraje Zlín (v okrese Zlín a Vsetín), ale ve všech ostatních okresech z celkového počtu 8 byla na 2. místě, přičemž ve vyloženě zemědělských okresech zůstala KSČ za Čs. stranou lidovou jen velmi těsně (v okrese Kroměříž o 0,64 %, v okrese Hodonín o 4,36 %, Uherské Hradiště o 3,75 %). V celém volebním kraji Zlín ostatně KSČ získala 31,00 % hlasů, čímž se blížila 34,46 % hlasů, které strana získala v zemi Moravsko-slezské. Přes značnou pozici reakčních stran tedy nebyly pozice KSČ a revolučních sil vůbec zanedbatelné, naopak.

Těchto pozic, jichž strana dosáhla i v zemědělských oblastech Gottwaldovska svojí důslednou revoluční zemědělskou politikou po květnu 1945 při realizaci tří etap demokratické pozemkové reformy, využila k budování dělnicko-rolnického svazku, k podpoře revoluční části rolnictva.¹⁰ Řešení demokratických přeměn v zemědělství bylo klíčovým problémem a současně i důležitým nástrojem k upevnění dělnicko-rolnického svazku. Byla tím formována sociální síla, jež byla schopna dosáhnout porážky buržoazie pokojnou cestou, přerůstáním národně demokratické revoluce v socialistickou. Proto KSČ v předúnorovém období podporovala demokratické poža-

¹⁰ Blíže o tom viz Vojta František: K některým stránkám vytváření dělnicko-rolnického svazku na Gottwaldovsku v letech 1945—1955. Sborník „Gottwaldovsko od minulosti k současnosti“, str. 45—60, Okresní archiv v Gottwaldově 1979.

davky pracujícího rolníka, zejména uspokojení jeho odvěké touhy po půdě. Proto se demokratická pozemková reforma stala hlavní součástí zemědělské politiky KSČ a na její realizaci strana budovala své pozice na vesnici. To platí o ČSR všeobecně, platí to však — i když s uvedenými modifikacemi — i o Gottwaldovsku.

Krajský výbor KSČ ve Zlíně se po květnu 1945 stále rozhodněji stavěl za realizaci zemědělské části Košického vládního programu v kraji. Deník „Zlínská pravda“ již 22. 6. 1945 k tomu napsal: „... jedině pracující rolník po boku s pracujícím dělníkem jsou schopni zajistit našemu národu šťastnou budoucnost...“ Komunistická strana Československa proto rozvíjela nejrůznější formy pomoci dělnické třídě pracujícímu rolnictvu. Bylo tomu tak např. tehdy, když reakční síly na Gottwaldovsku se postavily proti pozemkové reformě a stejně jako na jiných místech republiky i zde usilovaly o oddálení či i znemožnění konfiskace a parcelace některých velkostatků, podléhajících tomuto revolučnímu opatření podle dekretu prezidenta republiky z června 1945. Tak tato konfiskace postihovala také majitele koncernu Baťa jako zrádce a kolaboranta, jehož zemědělský majetek reprezentoval 3480 ha lesů a 1550 ha půdy. Revoluční síly prosadily uvalení národní správy na tento majetek. Významnou pomoc boji revolučních rolníků za uskutečnění pozemkové reformy poskytli také dělníci znárodněného podniku Fatra v Napajedlicích, když pracující z Topolné na Uherskohradištsku vstoupili do stávků, aby prosadili parcelaci velkostatku. Boj o provedení konfiskace půdy a o znárodnění potravinářského průmyslu byly jednou z účinných forem pomoci dělnické třídy pracujícímu rolnictvu. Díky této pomoci se zdařilo prosadit znárodnění řady cukrovarů v Gottwaldovském kraji, např. cukrovaru v Uherském Hradišti, Hodoníně a v Břeclavi, vlastnictví pověstného agrárního Stoupalova koncernu, nejsilnější skupiny agrárního kapitálu na Moravě. Jinými formami pomoci pracujícím rolníkům, které praktikoval krajský výbor KSČ ve Zlíně v předúnorovém období, bylo prosazení zvýšení výkupních cen zemědělských produktů pro drobné a střední rolníky, možnost levného nákupu průmyslových produktů prostřednictvím JSČZ, podpora výstavby různých typů družstev a družstevních podniků, rozvoji pastvinářství na valašských kotárech atd. Snad nejvýznamnější formou pomoci dělnické třídy pracujícímu rolnictvu byla nejrůznější brigádnická pomoc při žních, na jejichž plnění se podíleli především dělníci z velkých podniků Zlínska — n. p. Baťa, Fatra Napajedla, Zbrojovka Vsetín aj. Komunistická strana Československa podporovala cílevědomě všechny formy, umožňující dále rozvíjet dělnicko-rolnický svazek v zájmu dalšího revolučního vývoje na vesnici. Jednou z nich byla také přímá technická pomoc dělníků vesnici, kterou od jara 1946 organizovaly stranické orgány a organizace v Gottwaldovském kraji, aby bylo pomůženo pracujícím rolníkům s opravou zemědělského nářadí a strojů na žně. Nejúspěšnější byly četné strojní brigády ze vsetínské Zbrojovky a zlínských a otrokovických závodů n. p. Baťa, které jen v r. 1946 zorganizovaly a realizovaly 46 strojních brigád, jež odpracovaly přes 23 000 hodin, v nichž opravily téměř 44 000 kusů různých zemědělských strojů a nářadí. Přitom docházelo k sblížení dělníků a rolníků a k pochopení jejich společných zájmů a politických cílů, sledovaných politikou KSČ. Tak se v podmínkách narůstajícího třídního boje staly strojní brigády vý-

znamným činitelem upevňování dělnicko-rolnického svazku, což se pozitivně projevilo mj. také v již uváděných volebních výsledcích v r. 1946. V době boje o realizaci zemědělské části Budovatelského programu vlády Národní fronty, formulovaného Klementem Gottwaldem, a později v době boje o realizaci Hradeckého programu, se na území zlínského kraje ukázalo, že reakční síly se zdaleka nevzdaly svých silných pozic na valašském a slováckém venkově, kde si vlivem podpory klerikalismu v lidové straně zachovaly značný vliv. Boj komunistů v regionu s reakcí na vesnici vyvrcholil v souvislosti s bojem o tzv. „milionářskou daň“ na podzim 1947. Konečné prosazení přijetí návrhu KSC na zdanění milionářských majetků a na podporu drobných rolníků, postižených důsledky sucha, napomohlo také stanovisko pracujících n. p. Baťa, jehož závodní rada nejenže přijala protestní akci proti zápornému stanovisku představitelů reakčních stran ve vládě, ale současně i požádala Ústřední radu odborů, aby svou vahou podpořila oprávněný návrh KSC ve vládě. Skutečný postoj k rolnictvu přitom demaskovala závodní organizace národně socialistické strany v n. p. Baťa, která se postavila proti milionářské dávce. To se stalo předmětem ostré kritiky politiky národních socialistů nejen v závodě, ale v širokém okolí ve vesnicích, odkud dojížděli do podniku dělníci.

Aktivní politický boj rozvíjela KSC také na okrese Uherské Hradiště i v dalších okresech Valašska a Slovácka. V okrese Uherské Hradiště KSC od podzimu 1946 prováděla rozsáhlou vysvětlovací práci k návrhům šesti zemědělských zákonů, jimiž ministerstvo zemědělství konkretizovalo Budovatelský program vlády Národní fronty. Diskuse o návrhu zemědělských zákonů probíhaly na veřejných schůzích strany a na půdě organizací Jednotného svazu českých zemědělců, jenž však byl pod vlivem lidoveckých funkcionářů. Výsledkem této agitační práce strany, vyvrcholené okresním aktivem zemědělců v Uherském Hradišti 17. února 1947, na němž vystoupil ministr zemědělství Julius Duriš, byla významná změna v postoji vesnice na Uherskohradištsku: z většiny obcí tohoto okresu — s výjimkou šesti — byly odeslány Národnímu shromáždění rezoluce, dožadující se přijetí vládního návrhu těchto zákonů, jimiž vstoupila pozemková reforma do své druhé etapy. Krátce poté — 21. května 1947 — se v Uherském Hradišti konala konference komunistů-zemědělců okresu, která jednala o Hradeckém programu, 8. června proběhla s týmž programem konference v Uherském Brodě. V řadě obcí byly zvoleny delegace pracujících rolníků, které v červnu 1947 navštívily Národní shromáždění v Praze, kde apelovaly poslance kluby. Velmi aktivně si počínaly delegace těch vesnic okresu, v nichž byly zbytkové statky (Ostrožská Nová Ves, Topolná, Moravský Písek a Ostrožské Předměstí). Usnesení MNV v Polešovicích o vyvlastnění a parcelaci zbytkového statku v rámci revize 1. pozemkové reformy zamítla rada ONV v Uherském Hradišti, kde pro ně hlasovali pouze komunisté a 1 sociální demokrat.

Katastrofální sucho v r. 1947 se nevyhnulo ani zlínskému kraji. V nepříznivých půdních podmínkách některých podhorských oblastí mělo velmi vážné důsledky. Průměrný výnos z jednoho hektaru zde činil 12,5 centu žita a 7,5 centu pšenice. Proto prosazení milionářské dávky komunisty ve vládě přesvědčilo v praxi rolníky o významu a síle spojení s dělníky.

Tak získávala KSČ svoji důslednou politikou ve prospěch pracujícího rolnictva v poválečných letech značnou autoritu a důvěru. To bylo pro dělnickou třídu významným politickým kapitálem v době vrcholícího třídního boje v předvečer února 1948. V okamžiku rozhodného střetnutí mezi proletariátem a buržoazií v Československu stála již značná část pracujícího rolnictva na straně dělnické třídy. Mezi delegáty historického sjezdu rolnických komisí v Praze v historických dnech února 1948 stálo na Václavském náměstí také více než dvě stě zástupců pracujících rolníků z celého zlínského kraje. Vyjádřili zde souhlas pracujících rolníků Valašska a Slovácka s Gottwaldovým řešením vládní krize, s usnesením sjezdu závodních rad z 22. února 1948. Vyjádřili tak postoje revolučních dělníků a rolníků v kraji, který tak markantně vyjádřili pracující n. p. Baťa ve Zlíně již 18. února 1948, když přijali rezoluci, dožadující se vedle dalšího znárodnění průmyslu a velkoobchodu také ústavní zajištění vlastnictví půdy do 50 ha, splnění zemědělských zákonů, uzákonění národního pojištění pro zemědělce aj.

Tak se v politické praxi předúnorového Gottwaldovska vytvořil a i prosadil dělnicko-rolnický svazek, základní podmínka pokojného přerůstání čs. revoluce z její národně demokratické etapy v socialistickou. I zde se naplnila a potvrdila slova Klementa Gottwalda: „... Dělník za rolníka, rolník za dělníka a tam se svět hne, kam se tato síla napře!“¹¹

A tak i přes značně složitou politickou situaci, přes stále ještě velmi silný vliv reakčních sil, představovaný zvláště politickým klerikalismem, byl ve zlínském kraji dělnicko-rolnický svazek — plod politiky KSČ a záruka revolučního vývoje společnosti — skutkem. I před východomoravskou vesnicí se otvírala cesta k socialistickému horizontu. Konkrétní poměr sil mezi silami pokroku a reakce však ukazoval, že na Gottwaldovsku to bude cesta dosti obtížná...

* * *

Přijetí zákona č. 69/49 Sb. o jednotných zemědělských družstvech Národním shromáždění 23. února 1949 vytvořilo potřebné zákonné podklady pro započetí procesu zakládání JZD. Zákon navazoval na existenci nejrozumnějších forem zemědělského družstevnictví a požadoval jejich demokratizaci a spojení:

„... v zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitého družstevní činnosti v zemědělství, jako dědictví minulosti, budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva. Tato mají sjednotit dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům,“¹² říká se v zákoně.

V Gottwaldovském kraji byly pro takovýto sjednocovací a demokratiizační proces zemědělského družstevnictví poměrně dobré předpoklady. V kraji existovalo — mnohdy ještě z doby předválečné — velké množství různých družstev na vesnici — elektrárenská, mechanizační, strojní, vodá-

¹¹ Gottwald Klement: Spisy XIV, Praha 1956, str. 293.

¹² Zákon č. 62/49 Sb. ze dne 23. února 1949.

renská, prádelenská, pastevní, mlékárenská, bramborářská, řepařská, lihovarenská, cukrovarenská aj., která mohla sloužit jako základ pro založení JZD v obcích. Stranické a státní orgány věnovaly těmto družstvům zvýšenou pozornost a vhodnou politickou agitací vytvářely politické podmínky pro převádění těchto družstev na formu JZD. Ještě na podzim 1952 se v kraji Gottwaldov jednalo o 69 takových obcí,¹³ což svědčí o tom, že tento proces probíhal dosti pomalu. Východomoravská vesnice váhala a čekala.

Za této situace vystoupila do popředí stranickopolitická práce na vesnici. Proto na jaře 1949 KSC zahájila ve všech okresech Gottwaldovského kraje rozsáhlou přesvědčovací kampaň s cílem získat malého a středního rolníka pro myšlenku JZD. Např. OV KSC v Gottwaldově uspořádal již 26. března 1949 v rámci předsjezdové kampaně k IX. sjezdu KSC družstevní konferenci v kavárně Morava v Gottwaldově. Zde za přítomnosti funkcionářů místních organizací KSC, zemědělských referentů, předsedů dosavadních zemědělských družstev, předsedů místních sdružení Jednotného svazu českých zemědělců a místních agronomů byl projednán význam jednotného zemědělského družstevnictví. Na tuto konferenci byli přizváni také rolníci z těch obcí okresu, kde dosud žádná zemědělská družstva nebyla. Projednávaná záležitost se stala brzy předmětem zájmu celé Národní fronty. Okresní akční výbor NF v Gottwaldově vydal již 5. dubna 1949 pokyny o podílu NF na zakládání JZD. Vyzval zde všechny strany NF v okrese, aby se stalo zakládání JZD také jejich záležitostí. Místní sdružení JSCZ na pokyn Okresní družstevní rady v Gottwaldově informovala rolníky o nové zemědělské politice KSC na veřejných schůzích v obcích.¹⁴

K podobným akcím docházelo i v dalších okresech kraje. Tak např. v okrese Uherské Hradiště — výrazně zemědělském okrese — byl proces kolektivizace zahájen politickou prací, rozvíjenou směrem k zakládání JZD od konce dubna 1949. Ve dvanácti obcích okresu byly rovněž uspořádány obdobné veřejné schůze s programem, týkajícím se zakládání JZD. Jejich výsledek však v tomto zemědělském okrese nebyl dobrý, ba lze přímo říci, že zklamal. Na tyto schůze pronikli představitelé reakčních sil, kteří schůze ovlivnili falešným tvrzením, že budou vytvářeny kolchozy a že rolníci v nich přijdou o půdu. Těmto pomluvám, které byly jasně v rozporu s politikou strany a koneckonců i s textem zákona o JZD, nedovedli mnohde komunisté v těchto obcích čelit, a tak se nelze divit, že tato první politická akce v okrese se skončila nezdarem. Po těchto negativních zkušenostech se OV KSC zaměřil na vybrané obce, v nichž existovaly dobré politické a ekonomické podmínky pro založení družstva. To přineslo své plody v ustanovení prvních přípravných výborů JZD v zemědělských obcích Velehrad (10. 6. 1949) a Kněžpole (17. 8. 1949). První z nich si počínal tak dobře, že do zahájení podzimních prací v r. 1949 přesvědčil všechny rolníky v obci — až na jednoho — o přednostech společného obdělávání půdy, takže toto družstvo se již na podzim 1949 stalo většinovým. Počátkem března 1950 zemědělci v JZD Velehrad se rozhodli již pro společný osev a spojení

¹³ Přípis ministerstva zemědělství č. j. 96.776/52-A-IV/2 ze dne 24. 3. 1952 — ZEM — Jmenné seznamy JZD — 188 — KNV Gottwaldov — Archiv JmKNV v Brně, nezařazeno.

¹⁴ Gottwaldovsko od minulosti k současnosti, str. 67. Okresní archiv v Gottwaldově, 1979; stař Vlad. Štroblíka.

parcel ve velké celky a schválili provozní řád družstva, jenž se pak stal vzorem pro všechna JZD II. typu v ČSR.

Zdaleka ne tak zdárně si počínalo druhé z prvních JZD v okrese — JZD Kněžpole. Zde komunisté a „kovozezemědělci“ do družstva nevstoupili a nešli tak ostatním rolníkům příkladem. Hlavním iniciátorem se zde stal drobný rolník s 6 ha usedlostí.¹⁵

Dík soustředěné pozornosti stranických orgánů, národních výborů, v menší míře pak i některých poboček JSČZ, který se na kolektivizaci vcelku nepodílel tak, jak se od něj očekávalo, probíhal proces združšťevňování východomoravské vesnice poměrně uspokojivě. V souladu se zákonem o JZD byla nově zakládaná JZD členem Ústřední rady družstev. Ustavení přípravných výborů JZD podléhalo schválení Okresní družstevní rady, stejně tak i samotné ustavení JZD. Vedle Okresních družstevních rad se na ustavování PV JZD a JZD podílely okresní národní výbory (v Gottwaldově pak Jednotný národní výbor, ustavený zde 26. června 1949), a to prostřednictvím zemědělských referátů ONV, podřízených přes zemědělský referát KNV v Gottwaldově ministerstvu zemědělství. Kompetence řízení JZD byla od r. 1950 plně přenesena na zemědělské referáty ONV. Národní výbory všech stupňů prováděly zákon o JZD, dohlížely na uplatňování stanov JZD v JZD. Jistým způsobem na procesu zakládání PV JZD a JZD participovala i zájmová organizace rolníků — Jednotný svaz českých rolníků. Jeho celostátní i okresní vedení se však zmocnili mnohde kulaci, často bývalí agrárníci, takže tato organizace nesplnila naděje, jež Národní fronta do ní vkládala. Po zániku JSČZ v r. 1952 převzalo jeho úkoly ministerstvo zemědělství, zvláště jeho Hlavní správa JZD.

Myšlenka demokratizace zemědělského družstevnictví, jedna z nosných myšlenek zákona o JZD, vyžadovala, aby rozhodující vliv v přípravných výborech JZD (dále PVJZD) měli drobní a střední rolníci. Pouze oni mohli být zárukou hospodářského rozkvětu družstev. Tyto vrstvy vesnického obyvatelstva to ostatně byly — jak jsme ukázali v první části naší práce — kdo tvořily „ústřední postavu“ naší vesnice po provedené pozemkové reformě.

Avšak přestože založení JZD vymaňovalo drobného a středního rolníka z ekonomické závislosti vesnického boháče, značná část drobných a středních rolníků z počátku k myšlence JZD přistupovala váhavě a vyčkávala se svým vstupem do JZD. A tak přípravné výbory JZD v počátečním období po přijetí zákona o JZD, tj. v letech 1949, 1950 a mnohde i v r. 1951, zakládali většinou komunisté, „kovozezemědělci“ či „stavozemědělci“, mnohdy i bezzemci, příslušníci vesnické inteligence (učitelé, ředitelé škol), funkcionáři NV, v nejednom případě ženy z domácnosti, důchodci, vesničtí řemeslníci a živnostníci, jak o tom svědčí na Gottwaldovsku tabulka V. JZD mnohde vznikala právě přetvářením a slučováním různých druhů bývalých zemědělských družstev, a tak jejich půdní základna byla mnohde minimální. Vznikala tedy tzv. „menšinová“ družstva, zatímco většina rolníků v obci stála zpočátku mimo.

Některé údaje o třídním a sociálním složení členů PVJZD v kraji Gottwaldov, které máme z let 1949–1951 k dispozici (viz tabulka V), ukazují

¹⁵ 30 let budování socialistického zemědělství na okrese Uherské Hradiště. Okresní zemědělská správa v Uherském Hradišti, 1979, str. 22–23.

Tab. V. Třídní a sociální složení členů „Přípravných výborů JZD“ v bývalém kraji Gottwaldov v letech 1949, 1950 a 1951 (stav k 30. 6. 1951)

	1949	1950	1951	Celkem
Počet PVJZD	59	186	42	293
Počet členů PVJZD	414	1 215	278	1 907
Z nich:				
maloročníků	8	51	30	89
rolníků	313	556	63	932
dělníků	27	264	42	333
učitelů	6	24	3	33
řídících učitelů	3	21	18	42
důchodců	4	19	6	29
žen v domácnosti	16	74	31	121
úředníků	3	29	9	41
zaměstnanců ČSD	1	19	4	24
příslušníků SNB	—	2	1	3
poštáků	1	3	1	5
kovářů	1	9	—	10
zámečnicků	2	4	—	6
zedníků	4	21	7	32
stolařů	1	8	1	10
tesařů	1	9	1	11
zahradníků	1	3	1	5
horníků	1	1	2	4
hostinských	—	2	1	3
hajných	1	5	1	7
pokryvačů	1	5	—	6
mechaniků	—	4	1	5
předsedů MNV	1	9	—	10
tajemníků MNV	5	13	6	24
krejčích	—	3	—	3
obuvníků	—	2	1	3
pekařů	2	—	2	4
traktoristů	—	1	1	2
košíkářů	—	5	—	5
cestářů	—	2	1	3
řezníků	2	—	—	2
sedlářů	—	—	2	2
šoférů	—	4	1	5
inženýrů	—	2	1	3
ostatních	15	52	26	93

(Sestaveno podle „Dekrety přípravných výborů JZD, schválených ODR v kraji Gottwaldov“, Státní ústřední archiv Praha, fond ministerstva zemědělství, VIII — kartotéky a evidence JZD 1949—1951, karton 20, inv. č. 193—203.)

zajímavé údaje. V 293 PVJZD, jež v kraji do poloviny r. 1951 vznikly, bylo celkem 1907 členů PVJZD. Z nich bylo 89 „maloročníků“ (jak se sami v přihlášce označili) a 932 rolníků (přihláška nedává svědectví o rozloze půdy). Bylo tedy v PVJZD v kraji celkem 1021 rolníků, což představuje 53,54 %. Vedle nich zde bylo 333 dělníků, tedy 17,46 %, zbytek tvoří příslušníci nejrůznějších vrstev vesnického obyvatelstva. To samo o sobě by ukazovalo, že pracující rolník byl hlavní silou v PVJZD. Avšak bližší analýza nám ukazuje, že zdaleka ne všude tomu tak bylo. Vedle případů, kdy PVJZD je tvořen pouze rolníky či převážně rolníky, jsou naopak v kraji četné příklady, kdy PVJZD je vytvořen zcela bez rolníků.

Lze o tom uvést řadu příkladů z Gottwaldovského kraje: Přípravné výbory, tvořené rolníky nebo většinou rolníky, lze uvést např. v obci Březnice, okr. Gottwaldov – 9 malorolníků, 1 dělník, Klečůvka – 5 rolníků, 2 dělníci, Tlumačov – 7 rolníků, 2 úředníci, Hovorany (okr. Hodonín) – 8 rolníků, 1 horník, 1 zřízenec, Josefov – 9 rolníků, Mikulčice – 8 rolníků, 1 příslušník SNB, Jančovice (okr. Holešov) – 7 malorolníků, Křtomil – 7 malorolníků, Roštění – 6 rolníků, Všechovice – 8 rolníků, 1 ponocný, Bezměrov (okr. Kroměříž) – 7 rolníků, Lubná – 7 rolníků, Pačlavice – 8 rolníků, Postoupky – 6 rolníků, Blišice (okr. Kyjov) – 7 rolníků, Polichno (okr. Uherský Brod) – 10 rolníků, Valašské Klobouky – 8 rolníků, Křekov (okr. Valašské Klobouky) – 6 rolníků, Poličná (okr. Valašské Meziříčí) – 9 rolníků atd.

Naopak však lze uvést řadu příkladů PVJZD, v nichž buď nebyli rolníci vůbec zastupeni, nebo jen v menšině. Některé PVJZD jsou z tohoto hlediska až kuriózní:

Obec	Okres	Složení PVJZD
Chvalčov	Holešov	nár. správce, dělník, invalida, farář, žena v domácnosti
Loukov	Holešov	dělník, 2 zaměstnanci ČSD, hajný, pekař, úředník, ředitel školy, dílovedoucí
Miškovice	Holešov	rolník, důchodce, řidič, dělník, instruktor, skladník
Břestek	Uherské Hradiště	2 pokrývači, rolník, stolař, tesař, zedník, ředitel školy, žena v domácnosti
Hostějov	Uherské Hradiště	8 dělníků, zaměstnanec ČSD, 2 úředníci, 1 kovo-zemědělec
Košíky	Uherské Hradiště	předseda MNV, žena v domácnosti, učitel, dělník, malorolník, zedník, ředitel školy, újezd. tajemník
Polešovice	Ostrožská Lhota	2 rolníci, dělník, učitel, tesař, 2 úředníci, topič, montér, polír, stolař
Ostrož.Lhota	Vnorovy	rolník, trafikant, žena v domácnosti, tajemník MNV, zámečník, 2 dělníci
Vnorovy	Uherské Hradiště	2 újezdní tajemníci, učitel, kolportér novin, učitel, předseda MNV, dělník, trafikant

Je tedy rozložení malorolníků a rolníků v PVJZD krajně nerovnoměrné, což způsobilo, že řada družstev zůstala menšinových, protože střední rolník do takového družstva, v jehož čele stáli „nerolníci“, prostě nešel. A tak půdní základna těchto družstev byla zpočátku minimální – družstva hospodařila většinou na obecních pozemcích nebo na půdě, kterou opustili zemědělci, odešedší osídlivat pohraničí.

První krokem, k němuž přecházela JZD po svém ustavení, bylo společné obdělávání půdy. K němu však družstva přecházela postupně. Únorové plénum ÚV KSČ v r. 1950 provedlo klasifikaci družstev podle stupně zespolečnění rostlinné výroby a rozdělilo podle toho družstva do tří typů. Po společném obdělávání půdy přecházela družstva postupně k společné rostlinné a pak i živočišné výrobě. Tak se postupně zemědělci přesvědčovali o výhodách společné práce a do družstev začali vstupovat i střední rolníci. To byl nejlepší důkaz správnosti zemědělské politiky KSČ a socialistického státu.

Tab. VI. Přehled o počtu založených PV JZD v okresech kraje Gottwaldov v letech 1949, 1950, 1951 (stav k 30. 6. 1951)

Okres	Celkem obcí v okr.	PV JZD založen v r. 1949		v r. 1950		v r. 1951		Počet obcí s PV JZD	
		počet obcí	‰	počet obcí	‰	počet obcí	‰	počet	‰
GOTTWALDOV	58	4	6,89	25	14,10	4	6,89	33	56,89
HODONÍN	20	2	10	15	75	1	5	18	90
HOLEŠOV	60	9	15	17	28,3	10	16,6	36	60
KROMĚŘÍŽ	80	11	13,75	42	52,5	5	6,25	62	77,5
KYJOV	45	10	22,2	9	20,0	4	8,8	23	51,1
UH. HRADIŠTĚ	47	2	4,25	26	55,3	6	12,76	34	72,3
UH. BROD	48	4	8,3	10	20,83	3	6,25	18	37,5
VAL. KLOBOUKY	47	4	8,51	4	8,51	2	4,25	10	21,27
VAL. MEZIRÍČÍ	50	3	6	12	24	1	2	17	34
VESELÍ N. MOR.	35	3	8,57	19	54,28	4	11,42	26	74,28
VSETÍN	27	7	25,92	7	25,92	2	7,4	16	59,25
KRAJ GOTTWALDOV	517	59	11,41	186	35,97	42	8,12	293	56,67
								neurčeno 6 = 1.16 ‰	

Dobrý přehled o tomto procesu v kraji Gottwaldov nám dává tabulka VI, která ukazuje přehled o počtu založených PVJZD v jednotlivých okresech kraje Gottwaldov v letech 1949–1951, dále tabulka VII, která ukazuje přehled o prvních JZD v kraji, založených v r. 1949, tabulka VIII, ukazující nárůst členské základny JZD v kraji ke konci r. 1951 a tabulka IX o nárůstu JZD v kraji v období od 31. 12. 1949 do 1. 12. 1953.

Nedostatek prostoru nám v této studii neumožňuje hlubší rozbor fakt, jež údaje v připojených tabulkách ukazují. Proto lze jen stručně upozornit např. na údaje v tabulce VI, které ukazují, že k největšímu početnímu nárůstu JZD došlo v Gottwaldovském kraji v r. 1950 (186 PVJZD) a v polovině r. 1951 zde byl PVJZD či JZD založen v 56,67 ‰ obcí celého kraje. Tabulka ovšem nic nevyovídá o rozloze půdy, obdělávané členy. Ukazuje však, že v r. 1950 došlo k pozitivnímu pohybu k založení JZD zvláště v nejdůležitějších zemědělských okresech kraje – Kroměříž, Uherské Hradiště, Veselí nad Moravou, Uherský Brod. Z tabulky VII lze vyčíst jména obcí, v nichž došlo nejdříve k nástupu k socializaci vesnice. Vůbec mezi prvních 5 obcí v kraji třeba počítat obec Brusné v okrese Holešov (PVJZD založen již 8. dubna 1949, tj. před IX. sjezdem strany), dále Milotice u Kyjova (20. dubna 1949), Divnice v okr. Valašské Klobouky (21. dubna 1949), Jaroslavice v okr. Gottwaldov (23. dubna 1949) a obce Horní Újezd v okr. Holešov a obec Nivnice v okr. Uherský Brod, kde v obou došlo k založení JZD 27. dubna 1949. Všechny tyto obce patří nesporně k prvním v celé republice. A nechť zná historie i jména předsedů těchto prvních přípravných výborů JZD v Gottwaldovském kraji a jedněch z prvních průkopníků socializace vesnice v republice vůbec. Jsou to:

PVJZD Brusné: Vincenc Kolařík, rolník

PVJZD Milotice u Kyjova: Cyril Výlet, rolník

PVJZD Divnice: František Mikéska, rolník
 PVJZD Jaroslavice: Josef Šenkéřik, rolník
 PVJZD Horní Újezd: Břetislav Machačík, rolník
 PVJZD Nivnice: Václav Slinták, malorolník

Tab. VII. Přehled o datech založení prvních „Přípravných výborů JZD“ v obcích a okresech bývalého kraje Gottwaldov v roce 1949

Okres	Datum založení PV JZD	Okres	Datum založení PV JZD
Okres Gottwaldov:		Milotice u Kyjova	20. 4. 49 (2.)
Březová	10. 5. 49	Ostrovánky	9. 6. 49
Jaroslavice	23. 4. 49 (4.)	Staré Hutě	27. 5. 49
Tlumačov	30. 6. 49	Žarošice	27. 5. 49
Veliková	6. 5. 49	Okres	
Okres Hodonín:		Uherské Hradiště	
Dubňany	30. 7. 49	Knežpole	17. 8. 49
Prušánky	16. 6. 49	Velehrad	10. 6. 49
Okres Holešov:		Okres Uh. Brod:	
Brusné	8. 4. 49 (1.)	Krnov	14. 10. 49
Bystřice p. Host.	17. 6. 49	Nivnice	27. 4. 49 (5.)
Horní Újezd	27. 4. 49 (5.)	Starý Hrozenkov	25. 6. 49
Komárno	7. 5. 49	Záhorovice	15. 7. 49
Kunovice	29. 4. 49	Okres	
Provodovice	7. 5. 49	Val. Klobouky:	
Roštění	29. 4. 49	Bohuslavice n. Vl.	6. 5. 49
Rusava	7. 5. 49	Divnice	21. 4. 49 (3.)
Všechnovice	30. 6. 49	Křekov	6. 5. 49
Okres Kroměříž:		Lipina	17. 6. 49
Bezměrov	12. 8. 49	Okres	
Kyselovice	18. 5. 49	Valašské Meziříčí	
Lhota u Pačl.	30. 6. 49	Bynina	20. 12. 49
Lubné	12. 5. 49	Lhotka n. B.	1. 6. 49
Sulimov	20. 7. 49	Okres	
Uhřovice	30. 6. 49	Veselí n. Mor.	
Záříčí	12. 5. 49	Domanín	9. 7. 49
Zástřizly	10. 10. 49	Lipov	22. 10. 49
Zborovice	13. 5. 49	Moravský Písek	17. 5. 49
Zdislavice	18. 6. 49	Okres Vsetín:	
Zlobice	20. 7. 49	Vsetín	9. 7. 49
Okres Kyjov:		Halenkov	13. 5. 49
Archlebov	27. 5. 49	Hošťálková	12. 5. 49
Bušice	16. 5. 49	Karolinina Huť	30. 5. 49
Čeložnice	19. 7. 49	Malé Karlovice	2. 5. 49
Dambořice	27. 5. 49	Pržno	2. 5. 49
Kelčany	27. 5. 49	Velké Karlovice	2. 5. 49
Lovčice	16. 6. 49		

Tabulka VIII nám umožňuje vyčíslit tempo kolektivizace vesnice v jednotlivých okresech Gottwaldovského kraje. Ukazuje stav členské základny JZD a PVJZD v okresech a kraji, jehož bylo dosaženo na konci r. 1951. Z tabulky vysvítá, že k tomuto datu (7. 12. 1950) bylo v kraji již 20 403

Tab. VIII. Přehled o růstu členské základny JZD v kraji Gottwaldov ke dni 7. prosince 1951

Okres	Celkový počet členů	V JZD	V PV JZD
GOTTWALDOV	2 119	1 926	193
HODONÍN	2 169	1 747	422
HOLEŠOV	1 551	1 097	454
KROMĚŘÍŽ	3 277	2 968	309
KYJOV	1 886	1 485	401
UHERSKÉ HRADIŠTĚ	4 032	3 382	650
UHERSKÝ BROD	1 177	1 454	320
VALAŠSKÉ KLOBOUKY	566	512	54
VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ	747	574	173
VESELÍ NAD MORAVOU	1 785	1 698	87
VSETÍN	1 094	1 069	25
KRAJ GOTTWALDOV	20 403	17 603	2 800

(Jmenný seznam JZD — ZEM-188 — KNV Gottwaldov — Archiv JmKNV v Brně, nezařazeno.)

členů JZD, resp. PVJZD. Srovnáme-li tento údaj s počtem obyvatelstva Gottwaldovského kraje počátkem r. 1949, které bylo činné v zemědělství — totiž 52 055 osob, pak zjistíme, že koncem r. 1951 bylo již v JZD a PVJZD 39,19 % všech v zemědělství činných osob. Toto procento ovšem může být poněkud modifikováno skutečností, že počátkem 1. pětiletky odešel jistý počet obyvatelstva ze zemědělství do průmyslu. Toto číslo nám není bohužel k dispozici. Jak nám konečně ukazuje tabulka IX k 7. 12. 1951 bylo těchto 20 403 členů JZD a PVJZD v celkem 304 JZD.

Tato tabulka IX ukazuje dobře na dynamiku nárůstu JZD v Gottwaldovském kraji v době 1. pětiletky, a to jednak v okresech, jednak v kraji. Ukazuje se, že z 59 JZD založených v r. 1949 počet JZD v kraji vzrostl do konce 1. pětiletky na 421 JZD a 44 PVJZD. Nejde však jen o početní růst — tabulka ukazuje také nárůst kvality: 218 z nich byla k tomuto datu již JZD III. a IV. typu, tedy vyšších výrobních typů.

Celý proces kolektivizace východomoravské vesnice v první pětiletce prokazoval, že KSC zvolila správný postup, tvůrčím způsobem aplikovala Leninův družstevní plán. Přesvědčování rolníků a vytváření politických podmínek pro združstevnění vesnice vedlo k úspěchu, a to i přes značně nepříznivé úvodní politické podmínky v kraji. Přirozeně průběh kolektivizace nebyl hladký — vesničtí boháči, církevní hodnostáři a nepřátelé socialismu vůbec se snažili odvrátit pracujícího rolníka od vstupu do družstva, dezorientovali ho nejrůznějšími pomluvami, osobními útoky a vyhrůžkami, snažili se rozložit vesnické organizace strany, ovládnout JSCZ. Kolektivizace i na Gottwaldovsku probíhala v podmínkách ostrého třídního a politického boje, pro nějž měla reakce značně silnou základnu.

Za této situace sehrála výraznou úlohu pomoc dělnické třídy Gottwaldovska vytváření politických a materiálních podmínek pro vznik JZD.

Krajský výbor KSC v Gottwaldově, okresní výbory strany i orgány lidové správy si byly těchto okolností, jež na Gottwaldovsku vystupovaly zvláště do popředí, vědomy. Proto se zaměřily ve své organizátorské a po-

Tab. IX. Přehled o růstu JZD v kraji Gottwaldov v období 31. 12. 1949 až 1. 12. 1953

Okres ke dni	GOTTWALDOV				HODONÍN				HOLEŠOV			
	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.
31. 12. 1949	4	—	—	—	2	—	—	—	8	—	—	—
10. 10. 1950	—	—	2	—	—	—	5	2	—	—	5	—
29. 12. 1950	7	14	5	2	7	—	8	2	14	4	6	—
9. 3. 1951	10	11	9	2	9	—	6	3	17	5	6	—
7. 12. 1951	7	12	11	4	7	—	6	5	16	9	7	3
1. 3. 1952	6	12	13	4	7	—	5	5	16	9	6	4
1. 6. 1952	6	10	13	7	5	—	7	5	11	12	8	5
6. 9. 1952	10	11	14	9	4	—	8	5	12	13	8	6
8. 12. 1952	13	7	19	16	1	—	4	13	7	9	17	22
20. 2. 1953	10	4	30	22	1	—	4	12+2 IV	6	13	11	24+1 IV
1. 5. 1953	10	3	30	22	1	—	4	12+2 IV	6	13	11	24+1 IV
1. 12. 1953	23	2	17	24	—	—	1	12+2 IV	6	13	11	24+1 IV

Pokračování tab. IX.

Okres ke dni	KROMĚŘÍŽ				KYJOV				UHERSKÝ BROD			
	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.
31. 12. 1949	11	—	—	—	10	—	—	—	4	—	—	—
10. 10. 1950	—	—	14	1	—	—	7	1	—	—	5	—
29. 12. 1950	25	11	15	1	5	6	7	1	4	5	5	—
9. 3. 1951	25	11	18	3	6	5	8	1	3	7	5	—
7. 12. 1951	19	13	25	5	11	5	9	3	4	11	5	1
1. 3. 1952	19	13	25	5	9	3	9	6	4	9	7	1
1. 6. 1952	17	11	19	15	14	3	11	7	3	10	6	5
6. 9. 1952	19	8	17	21	9	2	18	7	6	10	6	5
8. 12. 1952	1	—	3	75	6	1	16	20	7	14	5	6
20. 2. 1953	—	—	7	71	5	1	13	23+1 IV	5	17	3	10
1. 5. 1953	—	—	7	71	5	1	13	23+1 IV	5	5	12	10
1. 12. 1953	—	—	1	63	4	—	13	23+1 IV	—	10	4	13

Okres ke dni	UHERSKÉ HRADIŠTE				VALAŠSKÉ KLOBOUKY				VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ			
	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.
31. 12. 1949	2	—	—	—	4	—	—	—	3	—	—	—
10. 10. 1950	—	—	7	—	—	—	1	—	—	—	6	—
29. 12. 1950	18	—	11	—	1	4	3	—	7	—	8	—
9. 3. 1951	20	—	14	—	3	4	3	—	7	—	8	—
7. 12. 1951	11	—	21	2	1	6	3	—	7	—	8	2
1. 3. 1952	11	—	21	3	2	6	3	—	6	—	10	2
1. 6. 1952	7	—	23	4	4	5	4	—	8	—	10	3
6. 9. 1952	10	—	23	—	5	6	4	—	11	—	11	3
8. 12. 1952	11	—	19	9	4	7	3	2	10	—	13	6
20. 2. 1953	—	11	16	11	4	7	3	2	11	—	16	7
1. 5. 1953	—	11	15	11	4	7	2	3	11	—	10	6+1 IV
1. 12. 1953	—	11	8	20	4	7	1	4	11	—	6	9+1 IV

Okres ke dni	VESELÍ N. MOR.				VSETÍN				KRAJ GOTTWALDOV				Poznámka
	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.	PV	I.	II.	III.	
31. 12. 1949	3	—	—	—	7	—	—	—	58	—	—	—	není uvedeno, o jaký typ jde
10. 10. 1950	—	—	6	—	—	—	3	—	—	—	66	4	počet JZD, která již přijala některý z prov. řádů (stav k 20. 10. 50)
29. 12. 1950	10	1	9	1	6	4	3	—	105	49	79	7	
9. 3. 1951	10	—	9	3	6	5	3	—	119	48	90	12	
7. 12. 1951	7	5	11	5	3	9	3	—	95	70	109	30	celkem 304 JZD v kraji Gottwaldov
1. 3. 1952	6	6	11	5	1	11	3	—	87	69	113	35	+ 1 JZD IV. typu — JZD Hodonín
1. 6. 1952	5	7	11	5	1	11	3	—	81	69	115	58	+ 1 JZD IV. typu — JZD Hodonín, celkem 324 JZD
6. 9. 1952	6	7	11	5	2	12	4	—	91	67	125	66	+ 1 JZD IV. typu, cel- kem 350 JZD, od 24. 10. 1952 se začínají evido- vat většinová JZD; k to- muto dni bylo v kraji Gottwaldov celkem 421 JZD a PV JZD, z toho 229 většinových
8. 12. 1952	7	5	8	10	4	12	4	—	71	128	122	177	+ 1 JZD IV. typu, cel- kem 425 JZD + PV — z toho 261 většinových
20. 2. 1953	6	4	4	15	4	11	8	2	59	108	126	192	+ 4 JZD IV. typu, vše- chna JZD III. typu v okr. Kroměříž jsou vět- šinová
1. 5. 1953	6	4	4	15	—	13	5	2	49	67	105	200	+ 4 JZD IV. typu, cel- kem 421 JZD + PV — z toho 227 většinových
1. 12. 1953	—	4	4	15	—	13	3	4	44	80	104	213	+ 5 JZD IV. typu

litické práci na pomoc vznikajícím JZD na rozvoj všech forem pomoci dělnické třídy družstvům.

To bylo zvláště důležité proto, že se zde dále upevňoval dělnicko-rolnický svazek, budovaný již před únorem 1948. Krajský výbor KSČ v Gottwaldově v červnu 1949 přijal usnesení o vytváření patronátů základních organizací strany v závodech kraje nad jednotlivými vesnicemi, družstvy a tvořícími se státními statky. Tato patronátní činnost v době zakládání PVJZD byla zvláště důležitá. Celé skupiny dělníků z průmyslových závodů v okresech zajižděly pravidelně na venkov, aby zde působily jako agitátoři, propagátoři a instruktoři při zakládání PVJZD a samotných družstev. Podle pokynů KV KSČ měly tyto první dělnické brigády pomoci zajistit sklizeň obilí, brambor i řepy, ale rozvíjet i kulturní činnost vystoupeními souborů při různých příležitostech (např. při založení družstva) a vůbec zde realizovat politiku Národní fronty. To pomáhalo prolamovat ideový vliv klerikalismu, jenž různými církevními slavnostmi měl do té doby na vesnici v kraji téměř monopol na jakoukoli „kulturní“ činnost.

V této patronátní činnosti se přirozeně nejvíce angažovala dělnická třída největších průmyslových podniků kraje. V námi sledované době počátku 50. let bylo kromě okresů Hodonín, Vsetín a Valašské Meziříčí největší uskupení průmyslu v krajském městě Gottwaldov (n. p. Svit) a v okrese Gottwaldov (Svit Otrokovice, Fatra Napajedla). Z těchto závodů, ale i z Hodonínských elektráren, Vsetínské zbrojovky a z dalších menších závodů v kraji vyjížděli stále častěji dělníci na vesnici, všemožně pomáhali procesu socializace a navazovali tak na tradice, jejichž základy byly položeny již v předúnorovém období. Tak např. dělníci z n. p. Svit již v r. 1950 vykonávali patronátní činnost na 52 obcích v okresech Gottwaldov a Valašské Klobouky, poskytující zde všemožnou politickou, organizační, brigádnickou, technickou a jinou pomoc. Tradičními formami pomoci byla brigádnická výpomoc dělníků při špičkových zemědělských pracích a v přípravě a opravě strojů a náradí ve žních. Již koncem r. 1949 byly na venkov vysílány dělnické brigády nejméně jednou měsíčně. Dělníci zde vysvětlovali význam JZD, pomáhali při rozpisu plánu a výkupu obilí, při zpracovávání finančních plánů přípravných výborů JZD. Dělníci n. p. Svit převzali již v srpnu 1949 patronát nad 21 obcemi okresu Veselí nad Moravou, patronáty však věnovaly velkou pozornost i okresům Valašské Klobouky a Gottwaldov, kde byly zvláštní podmínky půdní, které netvořily dobré předpoklady pro zemědělskou velkovýrobu. V roce 1950 dělníci ze Svitů rozšířili dále svoji patronátní činnost na 52 obcí okresů Gottwaldov a Valašské Klobouky. Ale i dělníci z n. p. Závody přesného strojírenství, Rudý říjen, Exico v Gottwaldově, Moravan v Otrokovcích, Fatra Napajedla, ČKD Napajedla, Chemodroga Lípa, Sfinx Gottwaldov, Plastimat Gottwaldov, Slavia-Motor Napajedla, Let Otrokovice, Cementárna Tlumačov, Zbrojovka Vsetín, Elektrárny Hodonín a z dalších průmyslových podniků v kraji přebírali rychle patronáty nad jednotlivými vesnicemi a výrazně tak pomohli procesu realizace politiky strany na kolektivizaci vesnice.

Výsledky této patronátní činnosti¹⁶ na sebe nedaly dlouho čekat — pro-

¹⁶ Blíže viz citovaná stat Vlad. Štrobílka in: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti.

jevily se v rychlém nástupu k zakládání PVJZD zvláště v r. 1950, jak jsme již dříve uvedli. Patronátní činnost závodů rychle nabývala vysoce organizovaný charakter. Stranické orgány všech stupňů v kraji hledaly a zobečňovaly nejučinnější formy pomoci dělníků vesnici. OV KSČ v kraji ustavily tzv. patronátní trojky, které instruovaly patronátníky, zevšeobecňovaly získané zkušenosti a poznatky. Rozhodujícím článkem v patronátní činnosti se brzy stala činnost patronátních instruktorů, jejichž výběr a přípravu prováděly OV KSČ v jednotlivých okresech. Práce těchto instruktorů se brzy dostala do potřebného rytmu a ne jeden z nich pravidelně navštěvoval svěřenou mu obec i několikrát týdně. Brzy ukázala zkušenost, že tato patronátní činnost nemůže být realizována nárazovitě, i kdyby se jí zúčastnil sebevětší počet členů a funkcionářů strany. K cíli vedl jen soustavný cílevědomý postup, osobní styky patronátníků s rolníky, členy vesnických organizací strany a NV. Teprve když se patronátníci, zvláště instruktoři blíže a osobně seznámili se zvláštními poměry v obci, s lidmi, s funkcionáři i rolníky — teprve pak šly věci dopředu. KV KSČ v Gottwaldově řídil a podporoval práci instruktorů. V r. 1950 zorganizoval pro 850 patronátních instruktorů v kraji specializované školení, vypracoval pro ně instruktivní materiál, seznamoval je i s odbornou problematikou zemědělské výroby atd. Byl také ustaven sbor zemědělských odborníků z řad pracovníků zemědělských škol v kraji, okresních agronomů, odborníků zemědělského odboru KNV a jiných, kteří vznikajícím družstvům poskytovali rady ze všech oblastí zemědělské výroby.

Významnou pomoc poskytovali vesnici straničtí pracovníci i při zavádění nových forem práce. Uplatňovali zde své cenné zkušenosti z organizace průmyslové výroby, zejména z plánování výroby, které mohly být s úspěchem aplikovány i v zemědělství. Tak pomohli při sestavování prvních žňových plánů v r. 1950 a 1951, při organizaci prvních společných žní v jednotlivých obcích, při sestavování plánů traťových osevů, provádění technickohospodářské úpravy půdy, při sestavování provozních řádů a jiné.

K podpoře družstevní myšlenky, k vytvoření dobrých příkladů v hospodaření a jejich zobecnění rozhodl KV KSČ v Gottwaldově, že budou v kraji vybudována 4 vzorná JZD, kterým pak byla věnována mimořádná pozornost a pomoc. Byla to JZD Březnice a Mysločovice v okrese Gottwaldov a JZD Brusné v holešovském okrese a JZD Moravský Písek v okrese Veselí nad Moravou. Prototypem úspěšné zemědělské velkovýroby se měl stát tzv. „GIGANT“ v Hodoníně, s jehož výstavbou bylo z rozhodnutí KV KSČ započato za výrazné patronátní pomoci průmyslových závodů kraje již v roce 1949.¹⁷

Při pomoci dělnické třídy kolektivizace vesnice na Gottwaldovsku získali dělníci i stranické orgány v letech 1952–1953, kdy proces kolektivizace i zde dále a dosti výrazně pokročil (viz tabulka IX), významnou zkušenost. Poté, kdy se již zdařilo v mnoha obcích kraje založit JZD, se mnozí patro-

¹⁷ V této stati se pro nedostatek prostoru záměrně nezabýváme problematikou výstavby státních statků a státních traktorových stanic, jež byly významným nástrojem pomoci kolektivizace vesnice. Této problematice chceme příležitostně věnovat samostatnou stat.

nátní instruktoři mylně domnívali, že stačí rolníky pro družstevní myšlenku získat a ostatní že si již oni vyřeší a zařídí sami. Praxe však ukázala, že bez pomoci dělnické třídy nejsou rolníci s to problémy socialistické zemědělské velkovýroby úspěšně sami vyřešit, i když mnohým nechyběla dobrá vůle a snaha. Patronátní činnost byla potřebná i v další etapě rozvoje družstev.

Přirozeně se patronátní činnost neobešla bez chyb a nedostatků. U tak závažného politického činu, jakým byla kolektivizace vesnice, to snad ani není možné. Také v gottwaldovském kraji se s takovými chybami setkáváme — snaha urychlovat proces socializace vyvíjením nátlaku na rolníky, což vedlo k vytváření politicky ne dost pevných družstev, snaha nahrazovat politickou práci na vesnici administrováním, které nerespektovalo důsledně leninský princip dobrovolnosti přistoupení k družstvu apod. Setkáváme se zde se sektářským postojem k těm, kdo v předmichovské republice byli pod vlivem agrarismu, s nepochopením podstaty a významu dělnicko-rolnického svazku apod. To přinášelo leckde nedobré důsledky — řada družstev nehospodařila na žádoucí úrovni, docházelo k jejich živoření a někdy i rozpadu. To vše ukazovalo, že kolektivizace vesnice je velmi citlivá politická otázka, v gottwaldovském kraji pak dvojnásob. Stranické orgány a organizace tyto chyby napravovaly a od r. 1953 vytvářely předpoklady k rychlejšímu rozvoji JZD na Gottwaldovsku. To už je však zase jiná kapitola.

Co lze říci závěrem naší práce? Snad především to, že specifika Gottwaldovského kraje, jakou byly ne příliš dobré politické poměry v tomto regionu, vytvořivší se v minulosti — totiž silný vliv politického klerikalismu na vesnici, značná váha zemědělské výroby, menší rozvoj průmyslu, komplikované půdní podmínky v podhorských a horských oblastech — to vše nebylo příznivým předpokladem pro započetí historického procesu socialistické přeměny vesnice v tomto krásném koutu Moravy. Zvláště přezívající silný vliv protikomunistických sil na vesnici vytvářel dosti silné překážky počátku kolektivizace vesnice v gottwaldovském kraji. Stranické orgány v kraji a v jednotlivých okresech si této skutečnosti byly vědomy, a proto této citlivé otázce věnovaly zvláštní pozornost. Prvořadou roli zcela správně přičkly dalšímu upevňování a prosazování se dělnicko-rolnického svazku, pomoci dělnické třídy průmyslových podniků Gottwaldovska východomoravské vesnici. Díky této soustavné práci, jež se setkávala s tuhým odporem zbytků protisocialistických sil, se v době prvního pětiletého plánu podařilo, že myšlenka socialistické zemědělské velkovýroby, nedílné součásti socialistické přeměny společnosti, zapustila své pevné kořeny i v této líbezné krajině na rozhraní žirné Hané, v minulosti zanedbávaných Kopanic a překrásných Beskyd. Nad východomoravskou vesnicí se rozklenula duha socialistické budoucnosti.

ВОСТОЧНОМОРАВСКАЯ ДЕРЕВНЯ НАКАНУНЕ СОЦИАЛИЗМА

Начало коллективизации деревни в бывшей области Готтвальдов

Автор занимается в более обширной статье началом коллективизации деревни в регионе бывшей области Готтвальдов (Восточная Моравия) в период 1949—1953 гг.

Во вступительной части он воспроизводит образ состояния деревни в этом регионе в начале коллективизации деревни. Он подробно приводит группы сельскохозяйственных заводов с точки зрения их размера, вывод из них классовый и социальный состав деревни до начала ее социальных преобразований. Далее автор показывает оборудование деревни сельскохозяйственными машинами и сельскохозяйственными животными, уделяя большое внимание политическому расслоению деревни и показывая при этом на специфическое свойство региона, т. е. на значительное влияние политического клерикализма.

В следующей части статьи автор отмечает стремление КПЧ в области и районах образовать союз рабочих и крестьян, представляющий собой условие осуществления социалистического преобразования деревни. В заключительной части статьи показано начало этого процесса в регионе в 1949—1953 гг.

Статья основана на изучении большого числа источников, результаты которых автор предъясвляет подходящим и очень читательным способом. Статью дополняют 10 наглядных хорошо выделенных таблиц. В чехословацкой исторической продукции здесь приведенные данные опубликованы в первый раз.

Очерк является составной частью государственного социалистических перемен чехословацкой деревни касающегося научно-исследовательского задания.

